

KUBINYI ANDRÁS

A császárvári uradalom közbecsü összeírása 1489-ből

Az újabb magyar történetírásban Engel Pál volt az, aki több tanulmányában – és főként az Ung megye településviszonyaival foglalkozóban – rámutatott, hogy különböző összeírások milyen településtörténeti és demográfiai adatokkal szolgálnak a középkori viszonyok rekonstrukciójára.¹ Különösen fontos ez a Drávántúl vonatkozásában, amelyre viszonylag kevés adatunk maradt fenn. Itt ugyancsak Engel Pál nyújtott példát számunkra, aki különösen Valkó megye, illetve Baranya drávántúli részére közölt számunkra fontos ismereteket.²

Magam ehhez a kérdéshez szeretnék segítséget nyújtani, egy szlavóniai, Varasd megyei középkor végi összeírás feldolgozásával. 1976-ban Grazban kutatván került a kezembe a császárvári (Cesargrad) uradalom közbecsüjegyzéke, amelyről annak idején xeroxmásolatot készítettem.³ A közbecsü (*communis aestimatio*) azért igen fontos forrás, mert ilyenkor nem csupán a lakott és pusztá telkek számát (ez utóbbi esetben megkülönböztetve azokat, amelyeken épületek vannak, azoktól, amelyek teljesen üresen állnak), hanem – többek között – a templomokat, malmokat, váموkat, valamint a településhez tartozó földeket művelési ágak szerint (pl. szántók, kaszálók, erdők stb.) is összeírták. Így nem csupán demográfiai, pusztásodási adatokat, hanem mezőgazdaságtörténetieket is kapunk. Ezekre azért volt szükség, mert így lehetett egy település, vagy uradalom értékét az egész királyságban azonos kulcs alapján meghatározni. Ez a „becsérték” jóval alacsonyabb volt ugyan a tényleges piaci értéknél, mégis összehasonlítási lehetőséget adott a bíróságok számára, amelyet senki sem vonhatott kétségbe, nem érvelhetett pl. a termőföld jó vagy rossz minőségével.⁴

1 Engel Pál: Ung megye településviszonyai és népessége a Zsigmond-korban. (Adatok Magyarország középkori demográfiájához.) Századok 1985. 941–1005.

2 Engel Pál.: A Drávántúl középkori topográfiája: a történeti rekonstrukció problémája. *Történelmi Szemle* 1997. 297–312.

3 Steiermärkisches Landesarchiv Graz, Urkunden N° 8502. Rövid összefoglalását és demográfiai tanulságait közöltem: *Kubinyi András: A nagybirtok és jobbágyai a középkor végén az 1478-as Garai–Szécsi birtokfelosztás alapján.* A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 1986. 197–226.

4 *Werbőczy István: Tripartitum.* A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve. Latin–magyar kétnyelvű kiadás. Bp. 1990. (Tudománytár) 268–280. (I. rész, 133–134. cím.) – A

Történetírásunk már régebben felfigyelt a bec süösszeírások jelentőségére. Szabó István pl. többek közt felhasználta a művelési ágak arányainak meghatározására.⁵ Magam részletesen feldolgoztam a Garai-uradalmak felosztásával kapcsolatos 1478-as bec süösszeírást.⁶ Itt kell megjegyezni egy forráskritikai problémát. Mivel az esetek többségében két szemben álló fél közti peres eljárás során keletkezett a becslés, így az egyik félnek az adatok csökkentése, a másiknak pedig emelésük volt az érdeke. Ott, ahol a vitás felek egyformán nagy hatalmú emberek voltak, akiknek módjuk volt hozzáértő szakembereket delegálni az eljáró királyi és hiteles helyi emberek mellé, az adatok többé-kevésbé hitelesek, ahogy azt több esetben a Garai–Szécsi bec sü esetében sikerült is igazolnom. Ez azonban nem feltétlenül áll minden esetben. Számolni kell a középkori földmérési technika hibáival is. Gyakran előfordult pl., hogy a mérendő területnek csak egyik oldalát, leginkább a szélesség kiterjedését mérték meg, máskor – főként nagyobb területek esetében – pedig szemmértékkel bec sülték meg a területet. Ezzel a hibalehetőséggel számolnunk kell, az azonban valószínű, hogy az egyes művelési ágak egymáshoz viszonyított aránya megfelellhetett a valóságnak.⁷

A császárvári uradalmat Zsigmond 1399-ben a zagoriai grófsággal együtt a Cilleieknek adta, majd a család fiágának kihalta után V. Lászlótól Baumkircher András kapta meg.⁸ 1489-ben Cillei Hermann fia néhai Cillei Hermann gróf leánya, Borbála, Szentgyörgyi és Bazini János gróf felesége perelte a nagyságos Baumkircher Vilmost és Györgyöt az uradalom ügyében. Itt máris egy nehézséggel találkozunk, ugyanis hiába adta meg – többször is! – látszólag pontosan Borbála asszony leszármazását az 1489-es bec süoklevél, ez mégis téves, ugyanis Borbála Hermann von Montfort gróf és Cillei III. Hermann gróf leánya, Margit házasságából született,⁹ a két különböző családból való Hermann gróft pedig bizonyára a per érdekében tették meg apa és fiúnak. Ellenfeleik, az uradalomban benn ülő két Baumkircher, pedig András fiai voltak.¹⁰

fennmaradt különféle bec sütarifák táblázatos összeállítása: *Bónis György*: Középkori jogunk elemei. Bp. 1972. 165–180. Magukra a bec sükre: i. m. 162–164.

5 *Szabó István*: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Bp. 1975. (Agrártörténeti Tanulmányok 2.) 13.

6 *Kubinyi A.*: i. m. 197–226.

7 *Bogdán István*: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp. 1978. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV/3.) 42–51.

8 *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I. Bp. 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) 291.

9 *Franz Krones*: Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli. Graz, 1883. II. 154. és a genealógiai tábla melléklet; *Engel Pál*: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia. (Arcanum Digitéka.) A Cillei és a Hontpázmány-nembeli Szentgyörgyi családok genealógiai táblái.

10 *Roland Schöffner*: Zur Genealogie der Baumkircher. In: Andreas Baumkircher – Erben und Nachfolger. Symposium im Rahmen der „Schlaininger Gespräche“ vom 20–24. September 1989 auf Burg Schlaining. Wissenschaftliche Schriftleitung und Red. Ulrike Döcker–Rudolf Kropf. Eisenstadt, 1992. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland Heft 88.) 29–30.

Az ügy a következő. Az 1489-es Szent Mihály-napi oktáván a felperes Borbála asszony ügyvédje, Pelényi Pál, bemutatta a csázmái káptalan szeptember 19-én kelt határjáró és birtokbecslő oklevelét (amely azonban határjárást nem tartalmaz!), mire az alperesek ügyvédje, Titösi Szász Miklós kérte annak átiratban történő kiadását. Ezt a személynöki szék meg is tette, az oklevél alján Dorogházi László mester ítélmester „lecta” jelzésével ellátva. A csázmái *relatoria* szerint a királynak Vízkereszt oktavája 54-ik napján (március 7.) kelt parancsa szerint a királyi kúriából kiküldött Polkártyi Mihály mester királyi emberrel kiküldték Balázs mester kanonoktársukat, akik szeptember 9-én és a következő napokon összehívván a szomszédokat és a határosokat, kiszálltak a császárvári uradalomhoz, és elvégezték a becsüösszeírást.

A megjelentek: a vitézlő Szomszédvári Henning János nevében Ocho-i Péter nemes, továbbá Zabok-i Kálmán, Gregoryowcz-i Lénárt, Zabok-i Simon és Gobosowcz-i Mihály, valamint a nagyságos Baumkircher Vilmos és György emberei: Domahowo-i Cherneka Osvát, Vadyno-i Pál, Cralewcz-i Rosman Márton, Thnasowcz-i Dworchyak Kelemen, Felső-Thwlya-i Fraysmer Tamás, és Ilyncz-i Kaaz György. Megjelent még a felperes Borbála asszony képviselőjében Pokateleki Kondé Jakab. Azért soroltam fel az összes tanút, mert zömük az alperesek császárvári uradalmi jobbágya volt. A nevek időnként el vannak írva. Baumkircher embereinek lakóhelye kivétel nélkül előfordul az uradalomban, csak Thnasowcz Tamasowcz, Felső Thwlya pedig Thwhel formában. A megnevezett jobbágyok nevük tanúsága szerint részben németek lehettek, ami, tekintve a birtokost és a közeli határt, érthető. A Henninget képviselő nemesen kívüli „független” négy tanú közül 1507-ben Zabok-i Kálmán 5, Simon 3 jobbágyfüsttel rendelkezett Zabokon, az oklevelünkben Gobosowcz-inak nevezett Mihály pedig 5-tel Gwbasewon. Mindkét falu a császárvári uradalom közvetlen szomszédja volt az adóösszeírás szerint.¹¹ Gregoryowcz-ot nem sikerül Varasd megyében azonosítanom. Feltűnően kevés a szomszédok száma, a Pozsony megyei Kondé, Borbála asszony ügyvédje, pedig nem rendelkezhetett helyismerettel, így – legalábbis a földek esetében – a valóságos terület feltehetően nagyobb lehetett az összeírtnál. Azt viszont, hogy lakott, vagy pusztá telekről van szó, és mennyiről, nehezebb lett volna megmászítani.

Az uradalomban volt egy mezőváros és 83 falu, amelyeket szokás szerint *possessionak*, birtoknak neveznek. Klocz *oppidum* közvetlenül a vár alatt feküdt, és nyilvánvalóan a mai Klanjeccel azonos. Itt találunk egy torony nélküli kőtemplomot temetővel, ilyen állt még Drasilowczon és Alsó-Thuhelen. Bwzkon egy tornyos kőkápolnát írtak össze temetővel. Ezen kívül az uradalomban csupán négy temető nélküli fakápolna szolgált az Isten tiszteletét: Boboweczen, Kralyowczon, Lenysan és Chresywczen. A feltűnően ritka templomhálózatra vonatkozó adatokkal nem vitatkozhatunk, ez aprófalvas települések esetében máshol is kimutatható az országban, hiszen egy néhány házas kistalu nehezen épít-

¹¹ Josip Adamček–Ivan Kampuš: Popisi i obračuni poreza u hrvatskoj u XV i XVI stoljeću. Zagreb, 1976. (Izvori za hrvatsku povijest 3.) 38.

hetett templomot, vagy tarthatott el papokat.¹² Itt inkább az a különös, hogy a viszonylag nagy létszámú uradalmi lakosság temetkezőhelyéül csak négy temető szolgált.

A magas népességszám a 84 település jobbágytelkeinek összeírása alapján nyilvánvaló. 691 lakott telket írtak össze, ezenkívül 24 pusztá telken még állt a ház, csupán 9 volt teljesen pusztá. (Ebből az egyetlen mezővárosra 38 lakott, 6 házas pusztá és egy építmény nélküli pusztá telek esett.) A 724 telek közül tehát 95,4% lakott, 3,3% lakatlan házas és 1,2% teljesen pusztá volt. Ez még abban az esetben is teljesen eltér az országos átlagtól, amennyiben itt betartották a közbecsü-szabályzatot, miszerint a többi telkek során kívül eső (azaz faluszéli) teljesen pusztá telkeket nem kell a becseinél figyelembe venni.¹³ Igaz, ezt a szabályzatot nem tartották be mindig. 1478-ban a Garai-uradalmakban a jobbágygazdaságok 59,1 az egész telkek 62,6%-a állt pusztán. A legkisebb mértékű a cseszneki uradalomban volt a pusztásodás, ott azonban mind az egyes jobbágygazdaságoknak, mind a telkeknek mégis 41,7%-a pusztán állt.¹⁴ Az sem érdektelen, hogy a császárvári uradalomban egyetlen prédiomot, azaz pusztá települést sem írtak össze. Szabó István ismert, de ma már meghaladottnak tűnő¹⁵ tétele: hanyatló jobbágyság a középkor végén, részben épp a nagyarányú pusztásodásra megy vissza. Szabó István számos középkori összeírás adatai alapján azt bizonyította, hogy a középkor végén a magyar jobbágyfalvakban átlag minden második telek gazdátlanul állt.¹⁶ Mint láttuk, ez derül ki a Garai-uradalmakban, itt, Szlavóniában azonban egészen más a helyzet. Nem nagyon valószínű, hogy ez annak következménye, miszerint nem közvetlenül magyar területről van szó, inkább az, hogy adataink csak nagyon hiányosan maradtak fenn. A pontos ok tehát ismeretlen, reméljük, hogy utódaink majd választ tudnak adni.

1. táblázat

A lakott telkek eloszlása a települések nagysága szerint

Helységek telekszám szerint	Helyégszám	%	Lakott telkek száma	%	Egy településre eső telkek száma
1 mezőváros	1	1,2	38	5,5	38
21–30	3	3,6	66	9,6	22
16–20	4	4,8	72	10,4	18
11–15	12	14,3	145	21,0	12

12 Szabó István: A középkori magyar falu. Bp. 1969. 184–186.

13 Werbőczy I.: i. m. 270. (I. rész, 133. cím, 20 §.)

14 Kubinyi A.: i. m. 202–203.

15 Más vonatkozásban foglal vele szemben állást: Nógrády Árpád: Földesúri pénzjáradék és paraszti életszínvonal Magyarországon a középkor végén. (Kézírtos PhD értekezés.)

16 Szabó István: Jobbágyok – parasztok. Értekezések a magyar parasztság történetéből. Bp. 1976. 172.

Helységek telekszám szerint	Helységszám	%	Lakott telkek száma	%	Egy településre eső telkek száma
6–10	27	32,1	216	31,3	8
2–5	37	44,0	154	22,3	4
Összesen	84	100,0	691	100,1	8

Táblázatunk világosan mutatja, hogy a mezőváros ugyan kiemelkedik a falvak közül, mégsem mondható súlya különösen jelentősnek az uradalmon belül. A döntő az aprófalvak nagy száma. A települések 76,1%-ban élt a parasztok 53,6%-a. Szabó István adatai szerint 1401–1526 között a falvak átlag háztartásszáma 17,3 volt, itt a jelek szerint csak nyolc. Ugyanakkor országos átlagban 1–5 jobbágyos falvakban élt a parasztság 18,3% (itt 22,3), a 6–10 jobbágyos kategóriában pedig 21,9%-a (itt 31,3%-a).¹⁷ Ez különben alátámasztja azt a megállapítást, hogy a Dunántúl déli részén és a Dráván túl inkább az apró falvak voltak többségben.¹⁸ Érdekes, hogy a templomos hely jelleg nem függött össze a település nagyságával. A mezővároson kívül a két másik templom közül az egyik 11, a másik pedig 4 jobbágyos (!) faluban épült. A kápolnák közül is csupán egy állt a mezőváros után legnépesebb faluban.

Az összeírás jobbágytelkeket ad meg (*sessiones jobagionales*), noha a jobbágy jelzöt az első négy helység után elhagyja. Ez jelentheti épp úgy a tartozékokkal, a külső telekkel együtt értendő földesúri adóegységet, mint a háztelket.¹⁹ Az első értelmezés mellett szólna, hogy pl. a Garai család uradalmi becsüjénél töredéktelkeket is összeírtak.²⁰ Ezt támasztja alá, egyben további kérdéseket vet fel, az állami adószámadásokkal való egybevetés. Szlavóniából több királyi adóösszeírás maradt fenn a Jagelló-korból, ezekben pedig előfordul a császárvári uradalom. Sajnos, Szlavóniában az uradalmakat együtt, a hozzá tartozó településeket nem említve, írták össze. Az adóegység a *fumus* (füst) volt. 1494–1495-ben füstönként fél forintot fizettek. 1494-ben Baumkircher György a császárvári és koszteli uradalmak után 778 forintra maradt adós, azaz legalább 1556 füstje volt.²¹ 1495-ben két adókivetés volt. Az elsőben Kosztel vára után 150 forintot nem fizettek be, míg a másodikban, amelyet az első összeírás alapján hajtottak be, Corvin Jánosnak adták behajtásra 750 forint értékben a császárvári és a

¹⁷ Szabó István: A falurendszer kialakulása Magyarországon (X–XV. század). Bp. 1966. 191.

¹⁸ Engel Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. Bp. 2001. (História Könyvtár. Monográfiák 17.) 229.

¹⁹ Solymosi László: Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk. Kredics László. Veszprém, 1985. 285.; Engel P.: Szent István i. m. 229–230.

²⁰ Ld. a 6. jegyzetet.

²¹ Johann Christian von Engel: Geschichte des ungrischen Reiches und seiner Nebenländer. I. Halle, 1797. 38.

koszteli uradalmakat.²² Levonva az első koszteli adatot, Császárvárára 1200 füst esik.

Az 1507-es jegyzék pontosan ezt az 1200 füstöt adja meg.²³ 1512-ben viszont 500 füst után nem fizettek az uradalomban.²⁴ 1513-ban 900 füstöt írtak össze, amelyből 500 után nem fizettek adót.²⁵ 1517-ben viszont mindössze 380 szerepel, amelyekhez járul 11 felmentett (*factores et liberi*), valamint 32 pusztá. Ez 7,6%-os pusztásodást jelent,²⁶ ami nem sokkal magasabb az 1489-es 4,5%-osnál. A kerek számok túltengése arra utal, hogy az adószedők a valóságban nem írták össze az uradalmat, hanem egyszerűen kivetettek egy összeget. A füstszám fokozatos esése a tízes években egyelőre nem magyarázható, annál kevésbé, hiszen alig vannak pusztatelkek. Az 1494–1507-ben említett 1200 füst feltehetően túl magas, az azonban nyilvánvaló, hogy az uradalomban több füst, mint telek volt, azaz az 1489-ben összeírt 691 lakott telken ennél több jobbágygazdaság létezett. Mindez nagyon sűrű lakosságra utal, viszont lehetlenné teszi a demográfiai következtetések levonását.

A művelési ágak három csoportra oszthatók. Szántóföldek; rétek és kaszálók, bár a réteket csak az első településeknél írták ki, végül együtt az erdők, berkek, cserjések és szőlők. 28 településnél a szántóföldeket is ez utóbbi csoporttal fogták össze. (Többnyire apró falvokról van szó.) Egy településnél kihagyták, vagy nem is volt, a kaszálót, kettőnél pedig az erdőt. Egy falunál az erdő, a következőnél pedig a szántó az oklevél hajtása miatt a xeroxmásolatnál nem olvasható. A szőlőt azért írták össze az erdőkkel együtt, mert a közbecsü szabályai szerint a szőlőt cserjésnek kell felvenni, hiszen művelés nélkül azzá válik.²⁷ Az erdők túlnyomó többsége *silva communis*, amely után nem jár sertéstized, vagy más jövedelem.²⁸ Egyedül Lukavecen fordul elő egy vadászatra alkalmas erdő, amelynek azonban nem adták meg a méretét.

A szántóföldeket vagy királyi, vagy – főként kisebb falvaknál – szokásos holdban, az erdőket túlnyomó többségben ugyancsak királyi holdban vagy ekealjában, három esetben szokásos holdban adták meg, egyszer pedig kifejejtették a hold megjelölését. (Dobrawa, 50 hold.) A királyi holddal és a királyi ekealjával nincs baj: az előbbi 8442,38 m², az utóbbi 150 királyi hold, azaz 126,63 hektár volt.²⁹ Nehézséget okoz a szokásos hold, amiről csak egy biztos, hogy jóval kisebb volt a királyinál. Egy adat alapján 2799,36 m²-re becsülhető.³⁰ Egy 1429-es adatból kiindulva helyszíni ellenőrzéssel Zatykó Csilla más számot hozott ki,

22 I. m. 147.

23 J. Adamček–I. Kampuš: i. m. 38.

24 I. m. 53.

25 I. m. 70., 75.

26 I. m. 107–111.

27 Werbőczy I.: i. m. 275. (I. rész, 133. cím, 45. §.)

28 I. m. 271. (I. rész, 133. cím, 25. §.) Ld. még rá: Csőre Pál: A magyar erdőgazdálkodás története.

Középkor. Bp. 1980. 198.

29 Bogdán I.: i. m. 183., 161.

30 I. m. 178.

amelyet alapul véve nekem 1048,6 m² jött ki.³¹ A továbbiakban az alapterületet mind a nagyobb, mind a kisebb szokásos hold adattal egyaránt megadom. A kaszaalja a királyi holddal azonos méretű.³²

Az uradalom földje e szerint (kihagyva természetesen az olvashatatlan két adatot, illetve a holdfajta megnevezését elhagyó 50 holdas erdőt, az ekealjakat pedig királyi holdra átszámítva): szántó: 1005 királyi és 1176 szokásos hold. Szántóföld együtt az erdő és stb-vel: 2000 királyi és 90 szokásos hold. Erdő stb. szántók nélkül: 3880 királyi és 110 szokásos hold. Kaszáló 2276 kaszaalja.

2. táblázat

Művelési ágak hektárra átszámítva

a) Nagyobb szokásos holddal

Művelési ág	Alapterület hektárban	%
Szántó	1177,66	14,5
Szántó erdő stb-vel	1713,97	21,1
Erdő stb. Szántó nélkül	3306,43	40,7
Kaszáló	1921,49	23,7
Összesen	8119,55	100,0

b) Kisebb szokásos holddal

Művelési ág	Alapterület hektárban	%
Szántó	971,77	12,3
Szántó erdő stb-vel	1698,22	21,6
Erdő, stb. Szántó nélkül	3287,17	41,7
Kaszáló	1921,49	24,4
Összesen	7878,65	100,0

Tekintve, hogy a szántók egy része az erdőkkel együtt szerepel, adataink szerint az uradalom területének 12,3, illetve 14,5%-ától 33,9, illetve 35,6%-a lehetett szántó, bár valószínű, hogy a 25–28%-ot nem haladta meg. Pontos arányokat csak azoknál a településeknél állapíthatunk meg, ahol minden adat királyi mértékrendszerben van megadva. Ez 21, ami az összes település pontosan egynegyede, igaz, ide főként nagyobb helységek tartoznak. Ezekben 292 egész, 12 lakatlan házas és 1 teljesen puszta telket, azaz 305-öt írtak össze, ami a 724 lakott és puszta telkek 42,1%-a. Itt 1005 királyi hold szántót, 1830 királyi hold erdőt, berket, cserjést és szőlőt, valamint 803 kaszaalja kaszálót és rétet írtak

31 Cs. Zatykó: Morphological Study on a 15th Century Village, Csepely. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1997. 185. *Bogdán I.* ugyanebből az adatból egy 618,135 m²-es holdat hozott ki (i. m. 179.), amit túl alacsonynak tartok.

32 *Bogdán I.*: i. m. 200. – Cs. Zatykó: i. m. 185. a szokásos holddal azonosítja, amit magam részéről nem tudok elfogadni.

össze. Ez azt jelenti, hogy szántóból egy telekre esik 3,3 hold, azaz 2,8 hektár. Erdő, stb. esetében csak húsz falu átlagával számolhatunk, mivel egy esetben az oklevél hajtása miatt az erdőterület megállapíthatatlan. Itt az átlag 6,2 hold, tehát 5,2 hektár. Kaszálóból egy telekre 2,6 kaszaalja, azaz 2,2 hektár esik. Mindez azt jelenti, hogy 21 település és a rajta összeírt 305 telek esetében egy telekhez 27,5% szántó, 51% erdő, berek, cserjés és szőlő, valamint 21,6% kaszáló tartozik.

Valószínű ugyan, hogy az egész uradalomban a sok aprófalú miatt a szántók aránya valamivel alacsonyabb, az erdők, stb.-é valamivel magasabb, a kaszálóknál pedig biztosan két-három %-kal több lehetett, ami összefügg a teljes uradalom adataival. Az egész uradalomra egy telekre esik nagyobb szokásos hold esetében 11,2, kisebbségénél 10,9 hektár, míg a teljes egészében királyi mértékű 305 teleknél 10,2 hektár. A különbségek tehát nem döntőek, így ennek a 305 teleknek az adatát az iménti korrekciókkal bizvást alkalmazhatjuk az egész uradalomra. A szántók aránya viszonylag alacsony, a kaszálók és réteknél pedig magas, de egyik sem példa nélküli, hasonló arányok Szabó István gyűjtésében is előfordulnak.³³

Sajnos, a szőlők aránya megállapíthatatlan. Csak azt tudjuk, hogy melyik településen műveltek szőlőt, és melyiken nem. Feltűnő, hogy 67 helységnél tüntették fel a szőlőt, 17-ben pedig nem, azaz a települések negyötöde bortermelőnek számított.

Az uradalmon keresztül folyó hat patakon számos malmot írtak össze. Zömük alulcsapó, azaz a víz folyása által hajtott, de ezzel kell számolni abban az esetben is, amennyiben nem mondták meg, hogy milyen a malom. Megkülönböztették még a nyáron, azaz szárazság idején is működőket a csak időlegesen használtaktól. Volt két négykerekű, öt kétkerekű (ezek mind egész éven át jártak egy kivétellel, ahol kimaradt a nyár megkülönböztetése.) Öt egész nyáron és 11 csak időszakosan működőt írtak össze. (Az alulcsapó megkülönböztetésre nem utalok, mind ilyen lehetett.) Végül négy malomhelyet is megemlíttettek. A malmoknak tehát igen nagy jelentőségük volt.

21 forrást írtak össze, ezek egy kivétellel effluensek, azaz állandóan folyó vízűek voltak. A 84 településnek tehát csupán egynegyedében számolhatunk kúttal, ami a számos patak következtében érthető. A becsüösszeírások szabálya szerint településenként csak egy kutat, vagy forrást írtak össze, így pl. mondjuk Klocz mezővárosban az egy forrás mellett elvileg több kút, vagy forrás is lehetett.³⁴ Ezenkívül összeírtak három nem kifolyó kis halastavat is, amelyekből kettő Dobzeh, egy pedig Gowowczon volt.

Közbeccsünel a vámhelyeket és azok évi bevételét is össze kellett írni. A császárvári uradalomban négy vámhelyet találtak. A Klocz mezővárosiét évi 200 forint bevétellel írták össze, míg Mowrecze, Kralyowcz és Chresnywcz vámjövendelmét nem tudták megállapítani. Sajnos, azt nem tudjuk, hogy az út- és révvám

³³ Szabó I.: A magyar mezőgazdaság i. m. 13.

³⁴ Werbőczy I.: i. m. 274. (I. rész, 133. cím, 39. §.) E szerint egy településnek elég egyetlen kút, így ha több van, nem kell felbecsülni.

mellett az adatok tartalmazzák-e a vásárvámost, mint ahogy azt sem tudjuk, hogy tartottak-e piacot az uradalomban, bár a Tergowythe és a Thergewysthe falvak nevéből erre lehetne következtetni. Az első különben az uradalom egyik legnépesebb helysége volt. Viszont nem minden Vásárhely, vagy hasonló típusú nevet viselő helységben tartottak a középkor végi Magyarországon még mindig piacot. Egy azonban biztos: a kloczi vám hihetetlenül magasnak tűnik. Az Iványi Béla által összeállított középkor végi vámbevételek közül egyedül a fontos tokajii közelíti meg a maga 140 forintjával.³⁵ Ennek ellenére adatunk hitelességét nem vonhatjuk kétségbe, hiszen mivel az évi bevételt bemondás alapján adták meg, a Baumkircherek emberei nyugodtan adhattak volna alacsonyabb összeget meg, hiszen az nem volt ellenőrizhető. Földesuruk érdeke pedig minél kevesebb jövedelem kimutatását követelte meg. Ha azonban arra gondolunk, hogy Klocz a határ közelében feküdt, és nyugatra Cillivel, északra Ptujjal, északnyugatra Varasddal, délre pedig Zágrákkal közvetlen út kötötte össze, a 200 forintos vámbevétel nem is látszik túl magasnak.

Milyen következtetéseket vonhatunk le összeírásunkból? Először is bizonyítja az egész jobbágytelek országosan jelentős eltérését. Általában azt tartják, hogy egy jobbágytelek szántóterületei 10 és 40 hold közti terjedelmet értek el, ennél alacsonyabb, vagy magasabb ritka volt az országban.³⁶ Ez már a Garai család uradalmának feldolgozásánál bizonytalanná vált, hiszen 1478-ban a család Valkó megyei uradalmában a falvak 14,7%-ában öt, 43,1%-ában pedig csupán három hold szántó tartozott egy egész telekhez.³⁷ Igaz, itt lehet a legnagyobb arányú pusztásodást kimutatni.

Mint láttuk, a császárvári uradalomban annál a 21 településnél, ahol királyi holdban adták meg a területet, egy telekre 3,3 hold szántó esett. (Az erdők és részben a kaszálók és rétek nyilván nem voltak felosztva a faluközösség tagjai közt.) A szokásos holdban megadott, illetve az erdőkkel összevont esetekben a jelek szerint ennél inkább alacsonyabb telkenkénti szántóátlaggal számolhatunk. Valkó megyéhez képest a különbség az, hogy itt csak jelentéktelen pusztásodással számolhatunk.

Miből élt akkor meg az itteni parasztság? A szántók a legjobb esetben csak az évi kenyérgabona-szükségletet fedezték, valószínűbb azonban – tekintve a középkori Magyarország jelentős kenyérfogyasztását³⁸ –, hogy ezt is részben piaci úton szerezték be. A kaszálók és rétek ritka magas, bár nem példátlan arányából viszont jelentős állattenyésztésre következtethetünk. Az erdőkből is kellett a parasztnak jövedelmüknek lennie. Bár csak három kis halastavat írtak össze, de az uradalmon keresztül folyó fél tucat bővizű, malmokat hajtó patak lehetőséget

35 *Iványi Béla*: A tiszaluci vám bevételei és azok felhasználása 1516–1520-ig. (Bevezetésül a tiszaluci rév- és vámjog története.) *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* 1906. 24–25.

36 *Maksay Ferenc*: A magyar falu középkori településrendje. Bp., 1971. 202.

37 *Kubinyi A.*: i. m. 206.

38 *Nógrády Árpád*: A középkor végi Magyarország mindennapi kenyere. (Beregszász lakosságának gabonavásárlásai 1530-ban és a Jagelló kori malomvámok.) A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve 2000. 155–169.

nyújtott jelentős halászatra. A legfontosabb azonban a települések négyötödében kimutatható szőlő. Sajnos, a szőlők nagysága ismeretlen, így nem beszélhetünk szőlőmonokultúráról, a nagy népsűrűséget azonban nehéz volna mással magyarázni, mint ezzel. (Gondolunk csak arra, hogy az amúgy is nagy telekszámon kívül számolnunk kell az ennél mindenképp magasabb füstszámmal.) A kloczi jelentős vámbevétel, az uradalom kedvező földrajzi fekvése pedig biztosította a lakosság termékeinek piaci értékesítését.

Nyilvánvaló, hogy egy olyan uradalomban, ahol a szőlőnek komoly szerepe volt, erősen differenciált parasztsággal számolhatunk, olyannal, mint amilyent Szlavóniában a rojcsai uradalomnál mutatott be Nógrády Árpád.³⁹ A császárvári összeírás legfontosabb tanulsága az, hogy a középkori magyar királyság parasztságának életkörülményei között jelentős különbségek voltak, és nem szabad csak a jobbágytelkek nagysága, és a gabonatermelés mennyisége alapján helyzetüket meghatározni.

Függelék A császárvári becsüjegyzék adatai

A becsüjegyzékben felsorolt helységeket az összeírás sorrendjében adom meg. Az egyetlen mezőváros (*oppidum*, röv.: opp.) kivételével valamennyit *possessio* (birtok, itt falu) jelzővel látták el, ezt helyhiány miatt nem jegyzem meg. Ugyancsak e miatt az erdők többségénél előforduló *silva communis* (közösen használt erdő) helyett az erdőt pusztán, jelző nélkül adom meg, kivéve, ha más jelző fordul elő. Területmértékként hol a királyi mértéket (*regalis mensura*, röv.: r. m.), hol a szokásost (*usuale*, röv.: us.) használja az összeírás. A rétek és kaszálók (*pratium*, illetve *fenilia*) mértéke a kaszaalja (*falcastrum*). A kutaknál, halastónál fordul elő a kifolyó, azaz el nem apadó víz (*effluens*), ezt az effl. rövidítéssel jelölöm.

A hely- és folyóneveket az eredeti helyesírás szerint közlöm. Megjegyzem, hogy az átíró királyi oklevél a szláv falu- és folyóneveket gyakran elírta. Ugyanaz a név többféle módon fordul elő.

Chazarwara vár és a vár alatt *Klocz* opp. Egy torony nélküli kőegyház temetővel. 38 lakott jobbágytelek, 6 pusztá telek házzal, egy pusztá telek építmény nélkül. 75 r. m. hold szántó, 50 kaszaalja rét vagy kaszáló. Egy r. m. ekealja erdő, berek (*nemora*) és szőlő. Egy effl. forrás, vagy kút. Vámhely, amelynek évi bevétele 200 forint. A *Zothla* folyón egy kétkerekű alulcsapó malom, amely nyáron is működik.

Iuryncz. 6 lakott jobbágytelek. 32 r. m. hold szántó, 20 kaszaalja rét vagy kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, berek és szőlő. A *Horwaczka* folyón egy alulcsapó malom, amely nyáron nem működik.

³⁹ *Nógrády Á.*: Földesúri pénzjáradék i. m. 52–55.

Wothkwth. 8 lakott jobbágytelek. 24 r. m. hold szántó, 32 kaszaalja rét, vagy kaszáló. A Horwaczka folyón egy alulcsapó malom, amely nyáron is jár.

Dobrachyn (vagy *Dobrathyn*?) 9 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, 38 kaszaalja rét vagy kaszáló. 75 r. m. hold erdő, berek és szőlő. A Horwaczka folyón egy alulcsapó malom, amely egész nyáron jár.

Drasilowcz. Egy torony nélküli kőtemplom temetővel. 11 lakott jobbágytelek. 37 r. m. hold szántó, 35 kaszaalja rét vagy kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, berek és szőlő. A Horwaczka folyón egy kétkerekű malom, amely nyáron is működik.

Grazkawecz. 11 lakott jobbágytelek. 50 us. hold szántó, 50 kaszaalja rét vagy kaszáló. 100 r. m. hold erdő, berek és szántó.

Tergowythe. 22 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, 46 kaszaalja rét vagy kaszáló. Egy r. m. ekealja erdő, berek és szőlő. A Crapina folyón két malom, amelyek nyáron is működnek.

Dragowan. 3 lakott jobbágytelek. 20 us. hold szántó, 16 kaszaalja rét, vagy kaszáló. Erdő, szőlő és cserjés (*rubeta*) 50 r. m. hold.

Onopina. 3 lakott jobbágytelek. 25 us. hold szántó, 16 kaszaalja kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, berek és szőlő. Nem kifolyó forrás. (*Fons non effluens.*)

Posarkowcz. 13 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, 40 kaszaalja kaszáló vagy rét. 100 r. m. hold erdő, berek, cserjés és szőlő. Egy alulcsapó malom, amely nyáron nem működik.

Kowachowo. 3 lakott jobbágytelek. 28 us. hold szántó, 15 kaszaalja kaszáló. 40 r. m. erdő, berek és szőlő.

Dobzeh. 5 lakott jobbágytelek. 32 r. m. hold szántó, 20 kaszaalja rét. Fél r. m. ekealja erdő, cserjés, berek és szőlő. Egy effl. forrás. Két kis nem effl. halastó (*piscina*), amelyekből nyáron sem fogy ki a víz. Egy alulcsapó malom, amely nyáron nem jár.

Vikowo. 3 lakott jobbágytelek. 24 us. hold szántó, 12 kaszaalja kaszáló. 50 us. hold erdő, berek és szőlő.

Domahowo. 11 lakott jobbágytelek. 50 us. hold szántó, 28 kaszaalja kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, berek és szőlő.

Doklewisthe. 10 lakott jobbágytelek. 50 r. m. szántó, 40 kaszaalja kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, berek és szántó.

Vadyno. 10 lakott jobbágytelek, egy puszta telek házzal. 50 r. m. hold szántó, 40 kaszaalja kaszáló. Erdő, berek, cserjés és szőlő. (A terület a hajtás miatt olvashatatlan.) Egy effl. forrás. Egy alulcsapó malom, amely nyáron nem működik.

Swmethecz. 5 lakott jobbágytelek. Olvashatatlan számú us. hold szántó, 16 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő. Egy effl. forrás.

PreTERS. 7 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, 32 kaszaalja kaszáló. 60 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő. Egy effl. forrás. A Crapina folyón két négykerekű alulcsapó malom, amelyek nyáron is működnek.

Prithizka. 20 lakott jobbágytelek. 75 r. m. hold szántó, 50 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold szőlő, erdő és berek.

Lwka. 13 lakott jobbágytelek, egy puszta telek házzal. 50 r. m. hold szántó, 32 kaszaalja kaszáló. Fél r. m. hold erdő, berek és szőlő.

Krayzka. 9 lakott jobbágytelek. 40 r. m. hold szántó, 34 kaszaalja kaszáló. 80 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő. Egy effl. forrás.

Jazenovcz. 13 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, 28 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő. Egy malomhely (*locus molendini*).

Plywzka. 3 lakott jobbágytelek. 50 r. m. szántó, erdő és szőlő. 10 kaszaalja kaszáló.

Korthwa. 4 lakott jobbágytelek. 28 us. hold szántó, 12 kaszaalja kaszáló. 75 r. m. hold erdő, cserjés és szőlő.

Bobowecz. Fakápolna temető nélkül. 12 lakott jobbágytelek. 50 r. m. szántó, 28 kaszaalja kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, berek és szőlő.

Bwzko. Kőkápolna toronnyal és temetővel. 10 lakott jobbágytelek, egy pusztatelek házzal. 38 us. hold szántó, 40 kaszaalja kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, berek és szőlő. Egy effl. forrás. Egy malomhely.

Dobrawycza. 4 lakott jobbágytelek. 32 us. hold szántó, 16 kaszaalja kaszáló. 60 r. m. hold erdő, berek és szőlő.

Lwkawecz. 7 lakott jobbágytelek. 40 r. m. hold szántó, 26 kaszaalja kaszáló. Határán belül Radakoweczka vadászni való (*venaticia*) erdő. 50 r. m. hold erdő, berek és szőlő. Egy effl. forrás.

Mowrecze. 9 lakott jobbágytelek. 50 us. hold szántó, 36 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő. Egy effl. forrás. Vámhely, amelynek évi bevétele ismeretlen. A Zothla folyón egy kétkerekű malom, amely nyáron is működik.

Kralyowcz. Fakápolna temető nélkül. 23 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, 80 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. erdő, berek és szőlő. Vámhely, amelynek évi bevétele ismeretlen. A Zothla folyón egy kétkerekű malom.

Draytheh. 15 lakott jobbágytelek. 100 r. m. hold szántó, erdő, berek és szőlő. Egy effl. forrás. A Zothla folyón két malomhely.

Radakowo. 21 lakott jobbágytelek, két pusztatelek házzal. 50 r. m. hold szántó, 60 kaszaalja kaszáló. Egy r. m. ekealja erdő, berek és szőlő. Egy effl. forrás. A Wochilnicza folyón egy malom, amely nyáron nem jár.

Tamasowcz. 17 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, 40 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold erdő, berek, cserjés és szőlő. Egy effl. forrás. A Lochylwicza folyón egy malom, amely nyáron nem jár.

Lochilnycza. 7 lakott jobbágytelek, egy pusztatelek házzal és két pusztatelek épület nélkül. 32 us. hold szántó, 26 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. hold erdő, berek és szőlő. Egy effl. forrás.

Mizayzlawye. 3 lakott jobbágytelek, egy pusztatelek házzal. 28 us. hold szántó, 12 kaszaalja kaszáló. 75 r. m. hold erdő, cserjés, berek.

Iwancha. 3 lakott jobbágytelek, egy pusztatelek épület nélkül. 28 us. hold szántó, 10 kaszaalja kaszáló. A Lochilnycza folyón egy alulcsapó malom, amely nyáron nem működik.

Mihalowcz. 5 lakott jobbágytelek. 32 us. hold szántó, 18 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. erdő, cserjés, berek és szőlő. Egy effl. forrás.

Bozawyn. 3 lakott jobbágytelek. 28 us. hold szántó, 12 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő.

Policze (?). 6 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, 16 kaszaalja kaszáló. 75 r. m. erdő, cserjés, szőlő és berek. Egy effl. forrás.

Othrocino. 8 lakott jobbágytelek. 50 us. hold szántó, 32 kaszaalja kaszáló. 75 r. m. hold erdő, cserjés, szőlő és berek.

Wochilnycza superior. 4 lakott jobbágytelek. 38 us. hold szántó, 12 kaszaalja kaszáló. 75 r. m. hold erdő, berek és szőlő.

Zlyassowcz. 2 lakott jobbágytelek. 20 us. hold szántó, 12 kaszaalja kaszáló. 60 us. hold erdő, berek és szőlő.

Iablanowcz superior. 6 lakott jobbágytelek. 75 r. m. hold szántó, erdő és szőlő. 18 kaszaalja kaszáló.

Ablanowcz inferior. 3 lakott jobbágytelek, 2 puszta telek házzal, egy pedig ház nélkül. 80 r. m. hold szántó, erdő, berek és szőlő. 20 kaszaalja kaszáló.

Lupoglawcz. 4 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, erdő, berek és szőlő. 12 kaszaalja kaszáló.

Dobrawa. 13 lakott jobbágytelek. 33 us. hold szántó, 40 kaszaalja kaszáló. 50 hold erdő, cserjés és szőlő. Egy effl. forrás.

Gowowcz. 16 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, 80 kaszaalja kaszáló. 75 r. m. erdő, cserjés, berek és szőlő. Egy effl. forrás. Egy nem effl. kis halastó, amely nyáron is használható.

Gredicze. 7 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, szőlő és erdő. 26 kaszaalja kaszáló.

Zlotha. 3 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, erdő és szőlő. 10 kaszaalja kaszáló.

Skernyk. 4 lakott jobbágytelek, 5 puszta telek, ebből egy épület nélküli. 40 us. hold szántó, 22 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. hold erdő, cserjés és berek. Egy alulcsapó malom, mely nyáron nem jár.

Plesywycza. 4 lakott jobbágytelek. 50 r. m. erdő, szántó, cserjés és berek. 12 kaszaalja kaszáló.

Zbwnok. (?) 2 lakott jobbágytelek. 40 r. m. hold szántó, erdő, cserjés és berek. 8 kaszaalja kaszáló.

Wochyphothok. 2 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, *usualis* erdő, cserjés és berek. 8 kaszaalja kaszáló.

Ilyncz. 7 lakott jobbágytelek. 2 puszta telek épület nélkül. 50 r. m. szántó, erdő, cserjés és berek. 26 kaszaalja kaszáló.

Lenysa. Fakápolna temető nélkül. 7 lakott jobbágytelek. 75 r. m. hold szántó, *non alis* erdő, cserjés és berek. 23 kaszaalja kaszáló.

Podgorow. 4 lakott jobbágytelek. 36 us. hold szántó, 16 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. hold erdő, cserjés és berek.

Zwthezka. 5 lakott jobbágytelek, egy puszta telek épület nélkül. 32 us. hold szántó, 26 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. hold erdő, cserjés és berek.

Ryzwicza. (?) 5 lakott jobbágytelek. Fél r. m. ekealja szántó, erdő, cserjés és berek. 26 kaszaalja kaszáló. A Zothla folyón egy nyáron is működő kétkerekű malom.

Brezya. 5 lakott jobbágytelek, 3 puszta telek épületekkel. 75 r. m. hold szántó, erdő, cserjés és berek, 32 kaszaalja kaszáló. Egy effl. forrás.

Romolcz inferior. 5 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, cserjés, berek és szőlő. 26 kaszaalja kaszáló.

Komarowcz superior. 8 lakott jobbágytelek. Fél r. m. ekealja szántó, cserjés, berek és szőlő. 33 kaszaalja kaszáló.

Razwer. 5 lakott jobbágytelek. 50 r. m. szántó, cserjés, erdő és szőlő. 18 kaszaalja kaszáló.

Prozenyk. 12 lakott jobbágytelek. 32 us. hold szántó, 38 kaszaalja kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, cserjés és szőlő.

Czwethkowcz. 5 lakott jobbágytelek. Fél r. m. ekealja szántó, cserjés, szőlő és berek. 22 kaszaalja kaszáló. A Horwaczka folyón egy alulcsapó malom, amely nyáron nem működik.

Thwhel superior. 19 lakott jobbágytelek. 100 r. m. hold szántó, cserjés, berek és szőlő. 50 kaszaalja kaszáló.

Thuhel inferior. Egy torony nélküli kőegyház temetővel. 4 lakott jobbágytelek. 50 us. hold szántó, *usualis* erdő, cserjés és berek. 12 kaszaalja kaszáló.

Zethnycze. 7 lakott jobbágytelek. 75 r. m. hold szántó, cserjés, berek és szőlő. 28 kaszaalja kaszáló.

Banyazela. 10 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, 38 kaszaalja kaszáló. 50 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő. Effl. forrás.

Therczthenowcz. 15 lakott jobbágytelek, egy puszta telek házzal. 50 r. m. hold szántó, 46 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő.

Chresnywcz. Fakápolna temető nélkül. 10 lakott jobbágytelek. 100 r. m. hold szántó, erdő, cserjés, berek és szőlő. 38 kaszaalja kaszáló. Vámhely, amelynek bevételét nem tudták meg.

Thergewysthe. 10 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, 46 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő. A Zmerdecze folyón alulcsapó malom, amely nyáron is működik.

Ilyancz. 9 lakott jobbágytelek. 100 r. m. hold szántó, cserjés, berek, erdő és szőlő. 28 kaszaalja kaszáló. Egy effl. forrás. A Horwaczka folyón egy alulcsapó malom, amely nyáron nem jár.

Benedykowcz. 14 lakott jobbágytelek, egy puszta telek házzal. 50 r. m. hold szántó, 40 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő.

Orpenye. 6 lakott jobbágytelek. 100 r. m. hold szántó, berek, erdő és szőlő. 22 kaszaalja kaszáló. A Horwaczka folyón egy alulcsapó malom, amely nyáron nem működik.

Orathnye. 9 lakott jobbágytelek. 100 r. m. hold szántó, cserjés, berek, erdő és szőlő. 27 kaszaalja kaszáló.

Drugozlawcz. 5 lakott jobbágytelek. 75 r. m. hold szántó, cserjés, berek, erdő és szőlő. 20 kaszaalja kaszáló.

Zewno. 4 lakott jobbágytelek. 80 r. m. hold szántó, cserjés, berek, erdő és szőlő. 12 kaszaalja kaszáló.

Ilyncz. 6 lakott jobbágytelek. 100 r. m. hold szántó, cserjés, berek, erdő és szőlő. 24 kaszaalja kaszáló.

Dobrathino. 8 lakott jobbágytelek. 100 r. m. hold szántó, cserjés, berek, erdő és szőlő. 25 kaszaalja kaszáló.

Jazenowcz. 4 lakott jobbágytelek. 32 us. hold szántó, 14 kaszaalja kaszáló. Fél r. m. ekealja erdő, cserjés és szőlő.

Ozowcz. 5 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, 20 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold erdő, berek és szőlő.

Mothmerowcz. 5 lakott jobbágytelek. 50 us. hold szántó, 22 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold erdő, berek és cserjés.

Kowathowcz. 5 lakott jobbágytelek. 40 us. hold szántó, 18 kaszaalja kaszáló. 90 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő.

Potholozlanczi. 5 lakott jobbágytelek. 50 r. m. hold szántó, 16 kaszaalja kaszáló. 100 r. m. hold erdő, cserjés, berek és szőlő.

ANDRÁS KUBINYI

A PUBLIC RECORD OF THE CSÁSZÁRVÁR ESTATE DATING FROM 1489

The public record of the Császárvár Estate (in Slavonia, formerly Varasd county) dating from 1489 has been preserved under „Urkunden 8502” in the *Steiermärkisches Landesarchiv* in Graz, Austria. The document contains a record of land in villein tenure (inhabited and vacant), land according to its use, churches, mills and customs posts. It thus provides us with important economic historical data, which may be of use in demographic analysis.

The estate comprised 1 country town (*mezőváros*) and 83 villages. 724 plots were recorded in the 84 settlements. 691 plots (95.4%) were inhabited, while there were twenty-four vacant plots with houses as well as nine vacant plots that were completely empty. In the medieval period, such a low proportion of vacant plots was quite rare in the lands of the Hungarian crown. Most of the villages comprising the estate were mere hamlets. On average they contained just eight plots. Nevertheless, 38 plots were recorded in the Klocz oppidum, and in seven other villages there were between 16 and 30 plots. This may be explained by the presence of just three churches (and cemeteries) on the estate – as well as a stone chapel with a cemetery and four wooden chapels without cemeteries.

It is difficult to determine accurately the amounts of land, because in the case of some settlements land was measured in royal Hungarian acres (8,442.8 square metres), while elsewhere and particularly in the hamlets it was measured in customary acres (the size of which varied). Forests were recorded alongside groves, rough bush, or even vineyards – and sometimes even arable land. Meadows, however, were never confused with pastureland. One may still conclude that the share of the latter was quite substantial, that there was arable land everywhere, and that most settlements had vineyards or some wooded areas. In the 21 villages where land was only measured in royal acres, there were 3.3 acres of arable land for every plot. This clearly indicates that the estate's population made a living from livestock, grapes or possibly fish rather than from grain production. There were also 23 mills on rivers flowing across the estate.

Customs post revenues were only recorded at Klocz (probably Klanjec). The stated figure is 200 Florins per annum. This substantial sum was doubtless due to the proximity of the estate to the kingdom's external frontier as well as the roads that crossed the estate.

